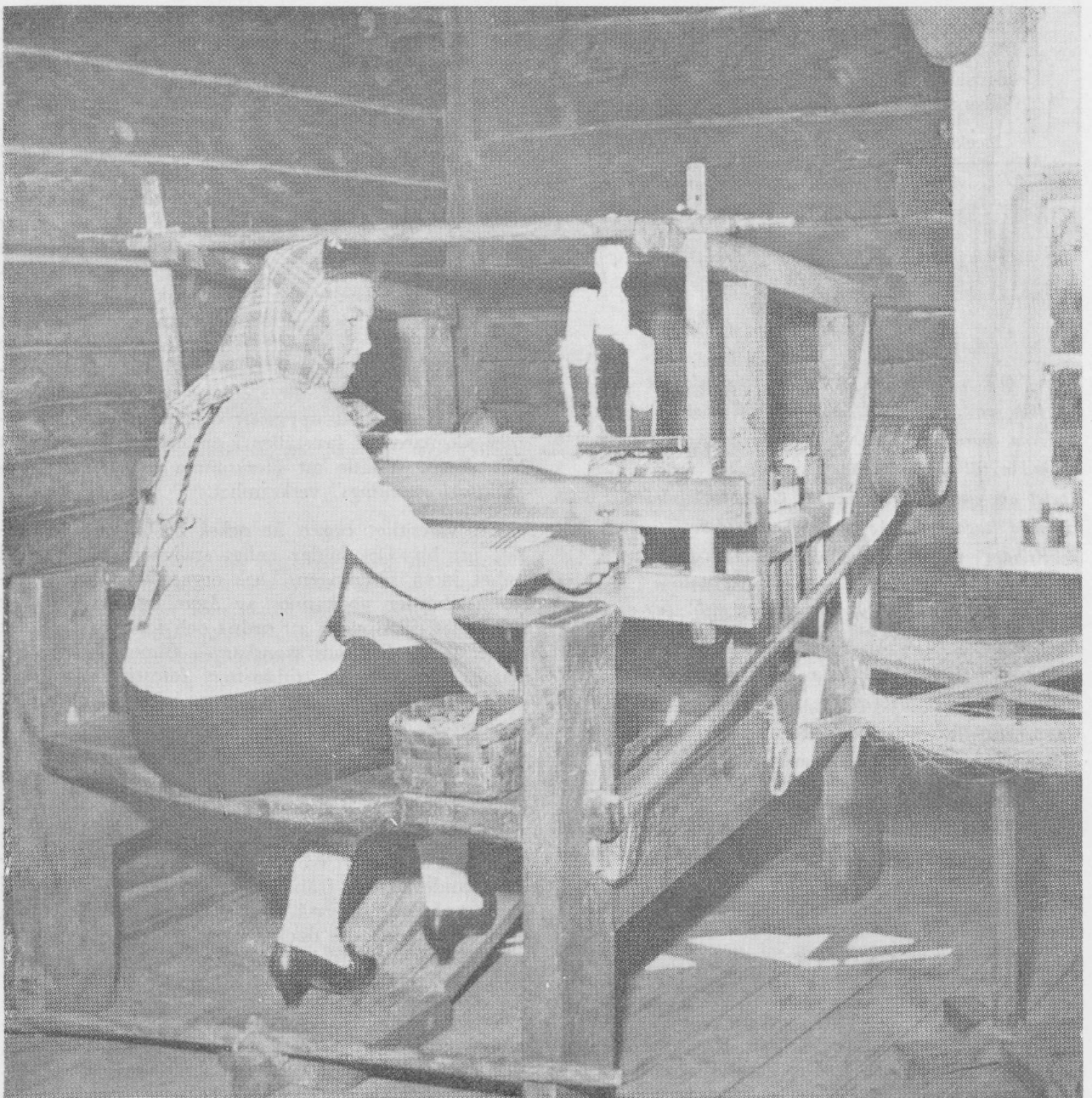

KUSTBON

Nr 2 Årgång 25

ORGAN FÖR
ESTLANDSSVENSKARNA I SVERIGE

Juni 1968

Från själhushållningens Ormsö...

Foto G. Hochberg

Utgiven av Svenska Odlingens Vänner

Ansvarig utgivare och redaktör: *Elmar Nyman*

Redaktionssekreterare: *Lars Broman*

Red. och exp. Eknäsvägen 2, 112 64 Stockholm K

Kustbons postgiro: 1972 07. Tel. 56 16 37

Utkommer 1968 med fyra nummer

Prenumerationspris 1968 24 kronor

Annonspris: 1/1 200:—, 1/2 115:—, 1/4 60:—
1/8 35:—

Förlovnings-, vigsel- och födelseannonser 5 kr
Dödsannonser 50 kr.

Stockholm 1968. Bröderna Lagerström AB

Innehåll

Från S.O.V.:s årsmöte av E. N.	2
Då folk for ... av I. V.	3, 4
Bönerna. Barndomsheden. Två dikter av Arvid Mörne	5
Inbjudan till jubileumsmöte	5
Spelet om estlandssvenskarna av Carl Mothander ..	6—8
Hit med "sagens vita skepp" och bort med Sovjets svarta "Kilbdin" av Manfred Ohlson	9, 10
En ny bok om Runö. Rec. av Edvin Lagman	11
S. O. V.:s verksamhetsberättelse 1967—68	12
Andreas Stahl 70 år av Alexander Samberg	13
Svenskhetens förkamp. Dikt av Vilhelm Lundström ..	13
Notiser	13
Gunnar Bengtström. In memoriam av Herman Nyman	14
Möten i Immanuelskyrkan (annons)	14
Familjenytt	14—16

Från S. O. V.:s årsmöte

S.O.V.:s ordinarie årsmöte hölls i år redan den 11 maj i Stockholm — detta för att hembygdsgdagen i augusti helt skall kunna ägnas åt jubileumsträffen. Det från föregående årsmöte vilande stadgeförslaget presenterades i detalj av föreningens ordförande och

antogs enhälligt av årsmötet. Syftet med de nya stadgarna har redan tidigare presenterats i Kustbon (1967:3) och ändringarna behöver sålunda nu endast framläggas i korthet. Enligt § 1 har föreningen till uppgift att samla material och förmedla kunskap om Estlands svenskar, deras historia, kulturella och ekonomiska förhållanden. Föreningen vill även vara en förbindelseänk mellan dessa svenskar och deras ättlingar, tillvarata deras intressen och vid behov föra deras talan.

De nya stadgarna möjliggör en väsentligt utökad rekrytering av medlemmar — fyllda 16 år är i stort sett det enda kvalifikationskravet. ("Till medlem kan styrelsen mottaga person, som fyllt 16 år och som styrelsen anser kunna gagna föreningens verksamhet.") Inget medlemskap skall i fortsättningen vara passivt. Detta innebär att man inte gör någon skillnad mellan "rikssvenskar" och "estlandssvenskar" och att alla har rösträtt. Det är att hoppas att de förenklade antagningsbestämmelserna skall få en positiv verkan på S.O.V.:s medlemsrekrytering.

Styrelsen har skurits ner från 12 till 5 ledamöter. Dess mandatid är nu 1 år. Till ordförande för det kommande verksamhetsåret utsågs Elmar Nyman, vice ordförande blev Johan Wallin, skattmästare Lars Broman, sekreterare Viktor Aman och ledamot Einar Hamberg. Samtliga som inte ingår i den nya styrelsen men varit ledamöter av den tidigare 12-mannastyrelsen ingår nu i bygderådet. Detta nyskapade organ består av högst 20 ledamöter, av vilka årsmötet väljer 12 (vilka alltså är utsedda) och föreningens styrelse utser de övriga. Samtliga för en tid av 3 år. Bygderådets huvuduppgift blir föreningens kulturhistoriska verksamhet. Rådets uppgifter och arbetsformer kommer närmare att fastställas i en instruktion och det blir därför tillfälle att återkomma till denna "fullmäktigeförsamlings" verksamhet.

Ett väsentligt organ är också S.O.V.:s arkiv avsett att bli. Det bildar enligt stadgarna en särskild enhet inom föreningen. Dess organisation och verksamhetsformer godkännes av årsmötet. Arkivet har självfallet till uppgift att ordna och förvara hopbragt material om Estlands svenskar — filmer, fotografier, handskrifter, böcker, tidskrifter, fotostatkopior osv., men det förutsattes också kunna ta initiativ till utställningar — och eventuellt publikationsverksamhet. I arkivstyrelsen invaldes Richard Aman, Lars Broman, Elmar Nyman och Ragnar Treiberg, samtliga för en tid av 3 år.

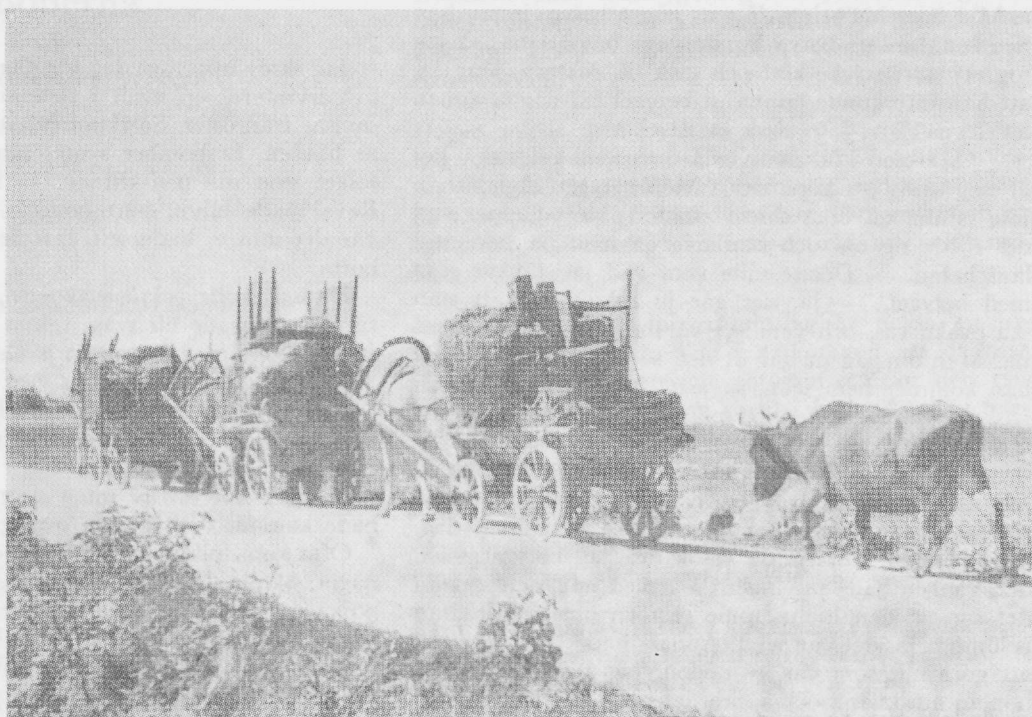
Årsmötet diskuterade också Kustbons framtid. Det framkom därvid att svårigheten än så länge inte ligger i bristande intresse från läsekretsen utan framförallt i bristen på lämpliga ersättare för den nuvarande redaktionen. Man enades dock om att Kustbon ur många synpunkter alltjämt fyllde en uppgift och att den i varje fall måste komma ut även under 1969.

Efter förhandlingarna följde tesupé. Som avslutning visade Ragnar Treiberg kortfilmer från Reval, Sverige (Göta kanal) och en amerikansk fars. Årsmötet bevisades av ett 60-tal medlemmar.

E. N.

I. V.

DA FOLK FOR...

Flyktingforor på väg västerut (ur *Eesti riik ja rahvas teises maailmasõjas*, Bd X).

Ja, nog var det en tid, nog! Du visste inte från ena dan till den andra, hur det skulle bli. Sådd gjorde vi förstås, men vem som skulle skörda säden visste vi inte. Och allt växte ju så bra det året, så det blev gott sässåra. Vi hade det året flera stora svin och gott om fläsk, för vi var ju inte så många ätare, sedan pojarna hade flytt. — Nästan var dag kom det folk från stan för att söka föda i byn, och vi var ju själva så få... Att sälja något för pengar var inte mening med, för det ficks ju ingenting för pengar ändå. Behövde man hjälp av manfolk med arbeten som sådd eller slakt, så var karlarna så hjälpsamma då för tiden; det var bara att säga till. Särskilt villiga var bysfägarna, om de visste att man hade lite cigaretter eller vin kvar. Det var den bästa valutan i byn.

Vi sitter några hjon ringom ett bord och pratar minnen. Det är kvinnorna som berättar om krigstiden, då de unga männen måste fly till Sverige för att slippa gå ut i kriget på tyskarnas sida, och då alla hoppades och väntade på en allmän överflyttning.

Våra pojkar for ifrån Rickul. Sedan höll vi oss stilla några dagar. Eftersom ingenting hade hörts, så hade de troligen kommit över till Finland. Därför gick jag en dag till stan till vår yngste brors inackorderingstant

och förde med mig matvaror åt honom. (Han hade ju gått i skolan.) — Hon var lite omskakad och sa, att han var försvunnen. Jag blev också förvirrad så gott jag kunde. (Fast jag själv tidigare hade bragt honom bud om tidpunkten för flykt.)

Så gick jag till polishuset för att anmäla försvinnandet. I det första rummet satt två flickor.

— Hur gammal var han?

— Omkring tjugo år.

De två tittade menande på varandra och såg underfundiga ut. De visade mig in i ett annat rum. Där satt en man. Han hörde på mig med stort allvar, förhörde mig om alla omständigheter, och jag såg sorgen ut. Så ville han veta var mina andra bröder var. — Ja, de hade ju sitt arbete på annan ort, och jag visste inte annat än att de verkade träget var och en på sitt håll, sa jag. Så gick han in i ett annat rum. Då han kom ut igen, hade han lite svårt att hålla sig allvarlig, men han höll handen om munnen och lovade att polisen skulle göra allt vad den kunde för att spåra upp den försvunne. Jag gick lättad därifrån.

Några fler förhör från polisens sida blev det inte, men det blev uppståndelse i bygden, då ryktet gick ut att pojkarna hade farit. Karlar kom och frågade och undrade. Det glunkades och visstes om sådana som

förberedde flykt. Pojkar skaffade bränsle, bytte mot fläsk o. a. De som ingen båt hade, sökte lägenhet med båtägare, men dessa var naturligtvis förtegnade och förnekade sina planer. Ändå anades mycket. — Man var då så rädd för angivare, men de var säkert inte många i våra byar, om det alls fanns några.

Då unga män i fortsättningen började försvinna allt fler och fler, gick de anhöriga och anmälde försvinnandet i kommunalhuset. Man visste ju redan, att ingen blev straffad för det.

Min bror hade inte fått ut något betyg, innan han flydde. Men ett betyg kunde vara bra att ha, så jag tog ett stort stycke kött och gick till rektorn. Han sa, att han inte kunde lämna ut betyget till någon annan än eleven själv. Jag visade köttstycket.

— Ma olen küll nõus seda ostma, sa rektorn (Jag är nog villig att köpa det). Men betyget vågade han inte lämna ut. Han skrev i stället på ett papper vad det rörde sig om och bad mig gå med papperet till länschefen. — Denne ville veta vad jag tänkte göra med betyget. — Ja, det går ju rykten om att stan ska evakueras, och vem vet var betyget då kan hamna. Men om jag nu får ut det, så kan han få det, då han kommer hem igen, sa jag. "Välja anda" (Lämnas ut), skrev chefen på papperet utan att säga ett ord mera.

Så gick jag tillbaka till skolan igen. Men nu kunde rektorn inte hitta betyget, och kontoristen var inte tillstädes. Jag måste komma tillbaka en annan dag. — Först vid mitt fjärde besök fick jag betyget; men den gången hade jag inget fläsk med mig, och så kom det sig att den hjälpsamme rektorn blev totalt utan belöning. Ja, det var synd! Annars hade jag nog tänkt att göra allt som var av nöden; jag kunde ha slätat honom om knäna också, om det hade behövts, så som man förr i tiden måste göra med hosherrn, då man bad om något.

Åja, nog var det en tid, nog!

Nå, så började det gå rykte om en mera allmän överflyttning, men för detta ändamål måste man ha sjukintyg för att komma med på listan. Vi gick alla tre systrar till läkaren i Hapsal. Jag sa att jag hade fel i knäna och i halsen också.

— Syns det något? frågade han.

— Nej, sa jag.

— Ja, om det inte syns, så ska jag inte titta, sa han, och så skrev han ut intyget om sjukdomen.

Han tog emot de sjuka i sjukhuset, men fläsket hade han tagit emot redan på morgonen hemma i bostaden.

*

Hösten 43, litet före jul kom de första flyktingarna österifrån till byn. Det var tre familjer, som inhystes i en gård, som stod tom. Undan för undan blev det flera flyktingar. I en av de tomma gårdarna flyttade en änka med barn in. De ägde ingenting, de fick kläder och mat av byfolket och ägde ingenting själva, ingenting. En av flyktingarna var en gammal 90-årig gumma, och i samma gård var en — han kunde vara 60-årig karl med mor och en liten pojke.

— Jag ägde ingen häst, sa han, så jag tog bara kon och kom iväg.

De kom undan ryssarna. En kvinna berättade, att hennes man hade blivit deporterad utan orsak.

I andra byar var det flera flyktingar. Ibland arbetade de åt folk, då de så kunde. Folk gav dem mat. Sedan, då svenskarna hade flyttat därifrån, blev hela byn full av rysktalande flyktingar. Synd om många! Tänk, änkan med de små barnen! Ingenting hade hon, och ingenting fick hon av stat eller kommun, bara vad folk gav henne. — Hon talade estniska.

En del av flyktingarna hade get med sig, ibland en hund eller en ko, inte häst. Bara ett bylte i handen och ungar. — De sa, att de var så rädda för ryssarna.

*

Jag skrev upp litet dag för dag i en anteckningsbok.

Vårvintern, en kväll i skymningen hörde vi svaga dunsar från öster. Så flammade det upp ljussken uppåt himlen. Lysbomber syntes långsamt dala. Allt byfolket stod ute och tittade. — Efteråt hörde vi, att Reval hade blivit svårt bombat den 9 mars 44. Det var det som vi hade sett, fast det var mer än tio mil borta.

Hapsal skulle också evakueras, sades det. Isen över till stan började bli svag, minns jag. — Sen drömde jag om bombning nästan varje natt.

En dag gick jag till stan med mat åt vår förra inackorderingsvärdinna, som alltid hade varit så snäll och vänlig. Men hon var död och låg i kistan. En grannfru fick maten.

24 mars for en av mina systrar med en båt, som hade kommit i smyg från Sverige för att hämta folk.

Ofta kom folk och ville tala i enrum för att få veta något. Skulle det bli överflyttning för alla? När skulle pojkarna med båten komma igen? Vilken natt?

Det gick rykten om att Hapsal skulle förstöras.

Söndagen 26 mars har jag antecknat, att jag varit till kyrkan; men det kom ingen präst.

Äntligen kom överflyttningen med "Juhan" i gång. Vi skrev "rendileping" (arrendekontrakt) med en estnisk bekant, som övertog gården. Det var en hyggelig karl och snäll emot djuren. Han trodde fullt och fast, att vi skulle komma tillbaka snart.

Så for mamma och äldsta systemen med "Juhan". Jag stannade två månader till.

Nytt, främmande folk överallt. Uppbrott överallt. Det var som domedagsstämning över bygden. Främmande människor inne i vår stuga. Vår katt gick inte in mera, höll sig bara ute och jamade. Jag hade ett rum för mig själv, och dit kom hon in till slut och fick mat.

Några förtroendemän i kommunen skrev ut SOV-kort åt svenskarna och fyllde i ett stort formulär. Alla ville nu vara svenskar, och det var svårt att avgöra vem som skulle komma på listorna. Det satt fullt med folk på Birkas och väntade, då listorna skulle skrivas ut. De tyska SD-männen måste man hålla på gott humör, så att de inte skulle stryka i listorna. Likaså var det viktigt med förplägnad åt de tyska vakterna vid båten, så att de inte var så noga med unga rymlingar, som smög sig ombord. (Unga män fick ju inte fara legalt.)

Den gången då jag skulle fara, kom "Juhan" först till Hapsal. Därifrån gick den till Rågö. Så blev det storm och väntan och grundstötning. Folk skrek och trodde att vi skulle gå under. Hur såg det inte ut ombord! Men vi kom ju över.

Det var en svår tid.

Två dikter av *Arvid Mörne*

Bönerna

I var kyrka bad en präst om seger.
Gamla, unga, alla bådo med.
Munnen bad: giv våra vapen seger!
Hjärtat bad: giv hela världen fred!

Och vid hundra fronter härar ställde
upp för bön till Gud i strama led,
bön om segrar — medan flygskepp fällde
djävulseld ifrån hans himmel ned.

Du, som bad i ångest med ditt hjärta,
aldrig mer för vapenlyckan bed!
Hela världen är ett hav av smärta
och den enda segrans namn är fred.

1944

Barndomsheden

Över heden skredo solar
gyllenröda upp och ned,
morgonsolar, aftonsolar,
och jag själv var sol och hed.

Över heden lärkor sjöngo
allt till solens nedergång:
himlen var en ändlös vårrymd
och jag själv var hed och sång.

Över heden löftets båge
sken i silverregn, som föll.
— Hed, hav tack att i ditt skimmer
troget du ett barn behöll!

1946

Inbjudan till jubileumsmöte

Estlandssvensk hembygdsdag — jubileumsmöte —
hålles söndagen den 11 augusti 1968 med början
klockan 11.00 i Baggensalen, Restaurangholmen,
Saltsjöbaden.

Dagen inleds med en kort andakt av pastor emeritus
Arthur Johanson. Högtidstalet hålles av profes-
sor Gerhard Hafström. Programmet omfattar vidare
bl. a. solosång av Thomas Lorentz, demonstration av
tallharpa, folkdansuppvisningar av rågöbor och runö-
bor.

Som ett väsentligt programinslag är också en ut-
ställning att betrakta som f. a. kommer att omfatta
förstorade och monterade fotografier från den est-
landssvenska bosättningen såväl i Estland som i Sve-
rige ävensom av vissa bruksföremål. För utställningen
svarar främst Richard Aman, Ragnar Treiberg och
Johan Wallin.

Omkring klockan 13 serveras kaffe. Sannolikt kom-
mer i år även alternativt en lätt lunch att serveras.

Med anledning av jubiléet kommer ett detaljerat pro-
gram där även utställningen närmare presenteras att
tillhandahållas vid entrén till Baggensalen.

Det bör observeras att hembygdsdagen i år inte
inleds med S.O.V.'s årsmöte. Det har, som fram-
hålles på annat ställe i detta nummer, redan hållits.
Programmet börjar alltså klockan 11, varför delta-
garna vänligen ombedes infinna sig till detta klock-
slag.

Förbindelser: Tåg från Slussen kl 9.00, 10.10, 11.20,
12.30 osv. med 1 timmes och 10 minuters mellanrum.
Från Saltsjöbaden kl 13.05, 14.15, 15.25, 16.35, 17.45,
18.55 osv. Pris tur-retur kr 7.40, barn 6—12 år kr
3.80; rabattkort om 10 resor kr 32.—.

Alla hjärtligt välkomna!

Styrelsen för

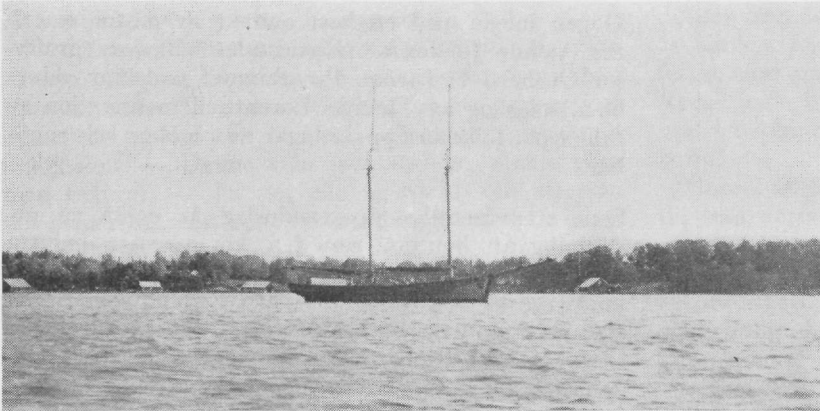
SVENSKA ODLINGENS VÄNNER

*

Till understödjande av Svenska Odlingens Vänners
kulturella verksamhet planeras en auktion under
hembygdsdagen 1969. Intresserade som har förslag på
föremål som kan bortauktioneras eller som själva
skulle vilja bidra med något lämpligt föremål ombe-
des kontakta i första hand någon av följande per-
soner: Richard Aman 08/35 51 54, Einar Hamberg
08/96 24 83, Ragnar Treiberg 0758/343 44, Johan
Wallin 08/85 35 20.

Carl Mothander

Spelet om estlandssvenskarna

Johannes Fulkans skonare "Aade".
Foto Manfred Ohlson.

I dagbräckningen den 17 november 1943 gled en vit ångare in till kajen i Stockholms frihamn. I den olustbetonade, regndisiga halvdagen skymtade man från fartyget blott några poliser och tulltjänstemän bredvid tvenne yrvakna representanter för statsmakterna. Inga journalister, inga pressfotografer inom det strängt avspärrade hamnområdet. De resenärer som mötte detta klang- och jubelfria mottagande var den första sändningen av de s. k. estlandssvenska sjuktransporterna, som i sin tur utgjorde första etappen i den svenska estlandsstammens repatriering till moderlandet.

Redan under den estniska fristatens korta årtionden hade den estlandssvenska ungdomens utvandring till Sverige för att söka sin lycka antagit sådan omfattning, att denna blodavtappning betänkligt tycktes hota stammens framtida existens i hembygden. Men först hösten 1939, då ryska trupper stod inmarschberedda vid Estlands östra gräns för att besätta sina "förhryda" baser på landets västkust, hade överflyttning till Sverige av hela stammen blivit aktuell. Tyska rikets ögonblickliga återinförande till "Riket" av Baltikums tysktalande befolkningsdel hade i samma stund väckt en storm i estlandssvenskarnas nejder i "Hem till Sverige! Moderlandet räcker oss sin räddande hand." Ty man kände ryssarnas metoder sedan den stora revolutionens dagar.

Men det väntade "hembudet" kom inte. Det var pinsamt att i de dagarna vara rikssvensk i Estland. "Har Sverige glömt oss? Lämnar moderlandet oss i sticket?"

Nej, glömt sina fränder i Estland hade man inte i Sverige. Men då höga vederbörande i Stockholm behandlade förslaget om stammens omedelbara hem-

förande, bedömde man situationen oriktigt. Man såg ingen omedelbar fara, varför estlandssvenskarna lugnt borde stanna i sin hemort. Sedan ryssarna på sensommaren 1941 nödgats utrymma Estland för framträngande tyska trupper, kunde man konstatera verkningarna för stammens del av denna felbedömning: 300 yngre män av den runt 7 000-hövdade stammen "var inte längre tillfinnandes". Först långt senare satte vår diplomati i gång, och efter segt utdragna förhandlingar i känd rysk stil lyckades man utverka utresetillstånd för 110 Lilla Rågöbor, som blivit hemlösa genom ryska befästningar på deras ö. Sedan var det stopp!

I och med den tyska ockupationen tycktes läget ljusna. Med stor energi kunde U. D. framtvunga inresetillstånd till Estland för en officiell svensk delegation med uppgift att studera förhållanden och problem inom stammen och [något senare] för en på privat väg åstadkommen undsättningsexpedition med något tillskott av svenska Röda Korset. Men alla diplomatiska framstötter i Berlin för stammens repatriering avvisades. Nu var inte det utrikespolitiska läget för en repatriering så lovande som 1939. Den nazistiska staten såg sentimentalt på den lilla "rent ariska" folkspillra, som någon gång kanske kunde användas i propagandasyfte som "bro mellan öst och väst". I själva verket fick estlandssvenskarna det relativt drägligt under tyskt välde i jämförelse med andra tysk-ockuperade folk.

Några rikssvenskar, som själva länge bott i Estland och satt inne med särskilt intim kännedom om folkstämningen i landet, erhöll underhand upplysning om att den egentliga orsaken till den tyska utrikesledningens kallsinniga mottagande av den svenska

diplomatiens noter i repatrieringsfrågan skulle bero på övertygelsen, att estlandssvenskarnas ihärdigt fortsatta rop "Hem till Sverige" ingalunda var spontant utan framkallat av rikssvensk agitation, främst av den svenska berlindelegationen. Man började därför betvivla att vidare rutinmässiga hemställanden av U. D. någonsin skulle leda till resultat, varför man nog måste pröva sig fram på andra vägar än den officiella diplomatiens.

I början av juli 1943 inträffade i Berlin en rikssvensk privatman, som genom sina förbindelser därstädes hoppades nå kontakt med lämpliga personligheter för närmare diskussion av repatrieringsfrågan. Utan att själv ana det befann sig svensken plötsligt "uppfångad" av en liten krets höga ämbetsmän inom Auswärtiges Amt och det s. k. östministeriet, som han året förut sammanträffat med i Berlin och Baltikum.

Dessa herrar stod sedan länge i opposition mot Hitler—Ribbentrops halsstarriga krigspolitik, som enligt deras övertygelse måste föra Tyskland i fördärvet. Det gällde därför att innan det blev för sent dra Riket ur kriget — även med största offer. Därtill behövdes någon neutral stat som medlare och man tänkte i första hand på Sverige. Men som man kände den alltmer tilltagande anti-tyska stämningen i detta land så gällde det att bjuda Sverige något, som kunde stimulera intresset för medlarens roll. Varför inte erbjuda dem estlandssvenskarna?

Den främste av dessa tyskar var dr Bruno Peter v. Kleist, en herre i verklig nyckelposition, avdelningschef i Auswärtiges Amt och likaledes i Rosenbergs Östministerium, där han svarade för alla baltiska frågor. Stor roll spelade vidare envoyén Adolf Windecker, Auswärtiges Amts rådgivare hos det baltisk-vitryska rikskommissariatet, dr Martin Sandberger, "säkerhetschef" i Estland, generalkommissarien — civilguvernören — Karl Lietzmann i Reval samt, sist men inte minst, kommenderande amiralen och chefen för den baltiska kustbevakningen Erik Burchardt i Reval, som kontrollerade trafiken över Östersjön.

Den egenartade konstruktionen av naziststaten lade i sina höga ämbetsmäns händer så stora befogenheter, att nämnda herrar i intim samverkan vore i stånd att avskärma repatrieringen till en rent lokal baltisk angelägenhet, vartill inte krävdes riksregeringens tillstånd — det kunde ske bakom ryggen på Berlin. En förutsättning var att företaget camouflerades som någon opolitisk, humanitär aktion och skedde med undvikande av all onödig publicitet.

I denna angelägenhet skulle svensken tjäna som hemlig förbindelseman mellan de tyska herrarna och Stockholm. Då han omkring den 1 oktober 1943 efter långvariga diskussioner i Berlin och Baltikum från Reval återvände till Sverige, hade han som legitimation med sig en till honom själv riktad skriftlig anmodan från herr Lietzmann att "hos vederbärande i Stockholm" fråga sig för, om man där vore villig att till sådan vård, som inte kunde beredas dem i hemlandet, tills vidare mottaga den estlandssvenska stammens sjuklingar och hjälplösa åldringar. Att dessa sjuktransporter bara skulle bli en första etapp i en allmän repatriering måste framföras under krav på fullständig diskretion. Blev detta redan nu bekant, kunde det kanske kosta de tyska herrarna livet.

Denna gång handlade man inom U.D. med största snabbhet. Försedd med generell fullmakt som svenska statsmakternas ombud kunde den svenske förbindelsemannen redan den 15 oktober i Reval hålla sin första konferens med tyska representanter om organisationen av den första sjuktransporten.

Vid årets slut hade den första etappen av dessa s. k. sjuktransporter med Sveabolagets s/s Odin, "som också medförde åtskilliga sjuka och åldringar", lyckligen slutförts, men då man på nyåret 1944 efter en tids paus skulle ta itu med nästa etapp befanns det, att något måtte ha inträffat, som hotade att stoppa all vidare repatriering. Vad som hänt har aldrig blivit helt klarlagt, men sannolikt hade någon av de höga SS-funktionärerna omkring Himmler, som mot krigets slut drev egen privat utrikespolitik — i första hand tänkte man på Kalltenbrunner — fått nys om saken och av den estlandssvenska repatrieringen velat bygga sig en passande liten privat räddningsbåt inför den syndafloed som nu allt snabbare nalkades.

Det började med att Sveriges fullmäktige, som tillbragt en tid i Stockholm, vid återresan inte släpptes in i Reval trots av v. Kleist ordnat visum. I stället uppvaktades mottagningskommittén i Stockholm av en rikstysk — en SS-officer som haft en del att göra med hjälpexpeditionen — dr Ludwig Lienhardt, som förklarade sig numer ha övertagit den vidare repatrieringen i egen regi, varför några svenska båtar ej längre behövde sändas. Gick man ej med härlpa, måste vidare repatriering inställas. Någon fullmakt visade han aldrig, men då den eftertelegraferade v. Kleist omgående anlände i hemligt militärflygplan, verkade han betryckt, för att inte säga ängslig. På förfrågan om man borde acceptera Lienhardt, svarade han blott med en resignerad axelryckning: Tja, det ser väl inte bättre ut. Ännu flera år senare, då han inte löpte någon risk, förklarade v. Kleist mellan fyra ögon på hedersord att han vid detta tillfälle inte vågat svara något annat. Högre makter hade inskridit.

Mottagningskommittén accepterade i sitt nödläge Lienhardt som tysk partner, och de villkor denne framlade, för att ej riskera att hela företaget gick om intet. Repatrieringen fick i fortsättningen karaktären av en ren affärssuppörelse med Lienhardt, som åtog sig att avleverera estlandssvenskar i svensk hamn mot viss, fastställd betalning per huvud. Meningen hade av kommittén uppfattats så, att Lienhardt själv skulle bestrida alla vidare kostnader för fartygshyror och åtgärder inom Estland. Men då denne kom tillbaka till Reval, meddelade han estlandssvenskarnas ledare, att om estlandssvenskarna genom hans försorg ville till Sverige, så fick de också se till att skaffa honom pengar för alla utgifter. Detta gjorde de, och på så sätt kunde Lienhardt som rent netto räkna sig själv tillgodo de 164.000 sv. kr som slutlig avräkning av den 14 november 1944. Att repatrieringen därigenom blev billigare för staten kan ej bestridas.

Transporterna fortsatte nu med den gamla estniska lastdragaren "Juhan", de allra sista med den mindre "Triina", båda lastade intill det yttersta.

Redan före och i ringa mån jämsides med de första sjuktransporterna hade en och annan estlandssvensk fiskebåt på egen hand "illegalt" stuckit iväg över Östersjön. Detta oroade i hög grad både det svenska

Flyktingbåtar vid Gräddö.

Foto Manfred Ohlson

ombudet och hans tyska partner, som fruktade att dessa flyktingsbåtar skulle väcka uppseende på Östersjön och kanske föranleda riksregeringen till ytterlighetsåtgärder. Detta blev också fallet, ty amiral Burchardt fick i sin egenskap av kustbevakningschef från Berlin strikta order att med varje honom till buds stående medel stoppa denna trafik. Men amiralen, som var en gammal hygglig sjöbjörn, underlät att taga till våldsåtgärder. Ryssarnas frammarsch mot Reval kom dock att ske raskare än någon beräknat, varför de tyska lokalmyndigheterna tillrådde befolkningen att i största möjliga utsträckning anlita sina egna båtar. Den fruktansvärda paniken i Estland dagarna före ryssarnas intåg i Reval ledde till den massflykt med småbåtar, som man med så stor spänning följde här i Sverige. Några hundra estlandssvenskar, som i sista stund följt med de retirerande tyska trupperna till Tyskland, kom senare på året slutligen över till Sverige genom samverkan mellan v. Kleist och mottagningskommittén i Stockholm.

De tyskar, med vars hjälp drygt halva stammen kom över under organiserade former och utan vilka de övriga knappast haft utsikt att på egen hand lämna Estland, lever alltjämt utom Lietzmann, vilken som officer stupade krigets sista vecka. v. Kleist satt en tid häktad men har senare flera gånger besökt Sverige, medan Windecker och Burchardt hela tiden gått fria. Dr Sandberger åter — säkerhetschefen i Estland — dömdes av krigsförbrytardomstolen i Nürnberg till döden, men blev på grund av sina förtjänster om estlandssvenskarna och åtskilliga andra förmildrande omständigheter benådad till livet.

”Fallet Lienhardt” är alltjämt en i åtskilliga stycken olöst gåta. I vems tjänst stod han under repatrieringen? Eller intrigerade den ytterst intelligenta mannen helt på egen hand som slug affärsspekulant?

Raskt och lyckligt har estlandssvenskarna med myndigheternas hjälp förstått att leva sig in i dagens Sverige och därmed gett den svenska folkroppen ett värdefullt tillskott. Ett ofördärvat folk med stor arbetsduglighet och lojalitet mot moderlandet. [Nu efteråt kan man blott beklaga] att repatrieringen inte kom till utförande redan 1939 — på längre sikt, efter omsorgsfullare förberedelser, under mer betryggande former och utan förlust av stammens hela förmögenhet.

Då hade återvändandet till moderlandet aldrig blivit ”det äventyrliga spelet om estlandssvenskarna.”

Ovanstående uppsats av framlidne skriftställaren Carl Mothander skrevs med anledning av estlandssvenskarnas tioåriga vistelse i Sverige. Den har i en något utförligare version tidigare publicerats i tidskriften Vi (1953: 46). Det torde väl knappast behöva tilläggas att ”den rikssvenske privatmannen” är uppsatsförfattaren själv.

Även om vi alltjämt saknar en fullständig, på tillförlitliga källor grundad framställning om ”spelet kring estlandssvenskarna” — en lucka som enligt Carl Mothanders mening borde fyllas av en estlandssvensk forskare —, har vi dock i ifrågavarande uppsats (och i andra sammanhang) fått en intressant version av en av de huvudagerande i ”spelet”. Dr Peter von Kleists minnen Zwischen Stalin und Hitler är ett annat sådant viktigt bidrag till estlandssvenskarnas överflyttningshistoria. (Estnisk upplaga under titeln Mahamängitud vöit anmäld i Kustbon 1952: 3.)

Det är något att hoppas på att även andra huvudpersoner från den aktuella perioden än de båda nyss nämnda — exempelvis Dr Ludwig Lienhardt, professor Gerhard Hafström, docenten Ivar Poëll m. fl. — snart skall komma med bidrag, som hjälper till att fördjupa och nyansera våra kunskaper om estlandssvenskarnas nyaste historia.

E. N.

Manfred Ohlson

Hit med "sagans vita skepp" och bort med Sovjets svarta "Kilbdin"

En dödsannons i ortstidningen fångade min uppmärksamhet och väckte gamla minnen till liv. Det var minnen från krigiska tider, då våra forna landsmän i öster utstod svåra lidanden och hårda öden.

Annonsen gällde min vän f. d. sjökaptanen Johannes Fulkan från det svenska Estland. Han var bördig från Lilla Kivra i Vipall och avled i sitt hem i Trästa, Häverö. Där hade makarna Fulkan varit bosatta sedan omkring 1945.

Johannes Fulkan gick till ankars med sin skonare "Aade" i Asksundet vid Gräddö den 4 oktober 1944. En av flyktingarna gav mig uppgifter om den dramatiska resan till Sverige. På baksidan av ett foto av befälhavaren ombord på fartyget stod: "Bilden framställer det vita skeppet med vilket vi med 126 ester seglade från vår kära hemtrakt Vihterpalu den 22 september 1944 kl. 17. Anlände till ön Fejan i Sverige den 24 september kl. 10. Från Fejan for vi till Gräddö den 4 oktober 1944. Kapten ombord var fartygets ägare herr Fulkan". (Översättning från estniska av komminister Adolf Kaarme.) Sagans vita skepp var ett symboliskt namn för "Aade".

Jag sammanträffade flera gånger med skepparen på "Aade", såväl ombord på skonaren som i mitt hem och fick tillfälle att ta fotografier både av honom och den vackra skonare, med vilken han många gånger tidigare hade gjort resor över Östersjön till Sverige och Finland.

Ungefär samtidigt med "Aade" anlände många mindre båtar från skilda platser i Estland. Många av dessa farkoster var mycket bräckliga och icke alls sjövärdiga, i varje fall ej för färder över öppna havet. Många flyktingar fick också sin grav i Östersjön. Vid ett tillfälle samma höst, när en liten båt med många passagerare sökte sig in vid Svenskhögarna i mycket hårt väder, gick kronans bevakningsbåt ut för att lotsa båten in mellan bränningarna. Av någon anledning gjorde flyktingbåten en manöver som blev dess undergång. Den bröts ned av den grova sjön och alla passagerarna omkom inför ögonen på fyrapersonalen

och militärerna. Ingenting kunde göras för deras räddning. Någon tid därefter bärgades liket av en ung flicka som med all sannolikhet hade varit med i den förolyckade farkosten. Hon fördes till vila på Rådmanö kyrkogård.

Samma höst räddades en båt med många flyktingar norr om Svenska stenarna nära Rödörs skärgård av dåvarande sergeanten på en kustbevakningsbåt, Lars Westerlund från Tjockö och hans besättning. Han gick in bland de svåra grundbrotten och räddade de nödställda från en säker död.

Elva flyktingbåtar drogs upp på stranden av den s. k. Nyängsslättan vid Gräddö. Ett fåtal placerades vid Refsnäs. En av dessa båtar var häpnadsväckande dålig. Den hade försetts med höga skvättbord inför resan till Sverige. Det var förvånande att den hade kunnat komma över havet. Man får även förutsätta, att de flesta farkoster var överlastade. Många flyktingar som räddade sig över hit sade att de hellre ville få sin grav i havet än tråla under ockupanter. De uppdragna båtarna försågs med anslag, som på alla de baltiska språken och på svenska talade om att det var förbjudet att avlägsna båtarna från deras uppsamlingsplatser. Jag förvarar ännu ett sådant anslag som ett minne av händelserna. Våren 1945 såg jag, att en sädesärla hade byggt sitt bo i en av båtarna...

*

Stockholmseskadern av svenska flottan lämnade sin bas vid Kvarnudden i Gräddö någon av de första dagarna i september 1945. Ett par dagar därefter besökte jag en löjtnant Ekman, som hade stannat kvar i byn en tid efter eskaderns avgång. Det var på aftonen den 6 september. Plötsligt skar en visselsignal från en ångare genom luften. "Nu är ryssen här", sade jag, "det är jag alldeles säker på." "Det kan jag väl inte tro", menade löjtnanten. Jag bad honom följa med i min roddbåt. Alldeles nedanför löjtnantens bostad hade tre fartyg ankrat. Vi rodde under valvet

"Kilbdin" med bombskadad 3-mastskonare.

Foto Manfred Ohlson.

Utskjutning, Nyängsslättan, Gräddö 7/9 1945.

Foto Manfred Ohlson

på den största, en svart 600-tonnare. I aktern läste vi KILBDIN, Leningrad, målat med ryska bokstäver. Nu hade alltså ryssarna kommit hit för att hämta estländarnas båtar... Men ännu längre skulle det gå: nästa gång gällde det människor.

Ett av de tre fartygen som hade ankrat vid Kvarnudden var en beskjuten och bombskadad estnisk tremastskonare, vilken hade hämtats från annat håll. Den hade ett stort hål i babords bog. Stormasten var borta och bogsprötet var avbrutet. Ryska flygplan hade släppt komber ned på de flyende, som dock uppnådde svensk hamn. Men nu skulle bland mängden av fartyg, inalles omkring 700, även denna skonare och "Aade" föras tillbaka till det sovjetockuperade Baltikum.

Nog hade man väl kunnat vänta, att något fartyg ur vår flotta skulle ha beordrats att bevaka ryssarnas förehavanden vid vår kust, men detta skedde ej. Den enda myndighetsperson som höll ett öga på främlingarna var tullöveruppsynsmannen Lindström från Furusund. Alla representanter för vårt marina försvar var som bortblåsta.

På fredagen tog man itu med båtarna. Det gick undan med utskjutningen, som leddes av Sergei S. Mosias, engineer, surveyor of shipping of U.S.R.R. Jag kunde växla några ord med denna fartygsinspektör och hans medhjälpare, ett tjugotal unga män från Sibirien. Tyvärr kunde jag inte ryska utan måste använda deras ärkefiendes språk — så gott det gick. En annan arbetsförman, Pedro Vasilij, en käck ung löjtnant men kanske något oförvägen, råkade komma med högra benet under en av rullstockarna, när en båt gick i vattnet. Benet bröts av på två ställen. Jag sprang och skaffade bil till Norrtälje lasarett. Herr Mosias tackade mig artigt och gav mig sitt visitkort. Det blev flera veckors sjukhusvistelse för den unge löjtnanten.

Båtarna lastades in vid Gräddö brygga. En av de tre ryska båtarna var en bogserbåt under befäl av en kommandörkapten. Denne var också en mycket ung man. Mycket väl underrättad var han tydligen, ty han begav sig med sin båt till Refsnäs utan lots. Där låg också några flyktingbåtar uppdragna på stranden nedanför Lindgrens affär. Byborna blev förskräckta när sovjetflaggan utan förbud dök upp. Båtarna

sköts hastigt ut och togs under bogsering till Gräddö. En av dem var emellertid gisten som ett såll och sjönk utanför Brännäset. Ett masonitroder, sannolikt från en av dessa båtar, bärgade jag nära det angivna stället.

På lördagseftermiddagen var man färdig med lastningen. Därefter avseglade ryssarna till Björnö, där de också skulle hämta båtar. Man trodde, att främlingarna skulle stanna i Norrtäljeviken under söndagen — men ryssarna firar ju inte söndag. På söndagsmorgonen gick jag ned till sjön, där jag hade sikt ut mot Tyvösvalget. Då fick jag se "Kilbdin" med den bombskadade skonaren på släp norr om Tyvö. Det var efter allt att döma fråga om en rekognoscering, ty vägen runtom nämnda ö och Gislingö var ingen tillåten farled; den tillåtna gick väster om Tjockö till Söderarmsleden. Den ryske befälhavaren kände tydligen väl till våra vatten. Fick skonaren följa med, för att svenskarna skulle tro, att man var ute för att samla upp estniska båtar? Ingen tullbåt eller örlogsmann var utkommenderad för att hålla ett öga på främlingarna. Man kan ju fråga sig vad som skulle ha skett om svenska fartyg hade gjort liknande turer på den ryska sidan.

En farkost glömde eller avstod ryssarna från att kräva. Det var "Charme" som låg på fyrplatsen Svenskhögarna. Denna ursprungligen svenska båt hade en intressant historia. Den såldes nämligen först från Sverige till Finland. Därifrån avyttrades den till Estland. Med 23 flyktingar återkom den till Sverige. På klippan vid Storöns hamn låg den i många år, tills den slutligen såldes till en av fyrpersonalen för 25 kronor och blev upphuggen till ved.

Men en annan båt, ägd av en gräddöbo, höll på att åka med till Ryssland. Det var en roddbåt, en s. k. rundbording, som råkade ligga i närheten av estländarnas. Det var med knapp nöd som ägaren kunde övertyga ryssarna, att det var hans båt. Annars fanns det svenskar som i sin oskuld trodde, att de 30.000 flyktingarna hade tagit med sig alla farkoster från den Baltiska kusten, så att ryssarna inte hade några kvar för sina behov och därför måste hämta dem tillbaka. Från trovärdigt håll har berättats, att de beslagtagna båtarna fick ligga kvar och ruttna på land i de erövrade länderna. —

En ny bok om Runö

Runö har varit ett fängslande objekt för många författare, litteraturen om ön är riklig. De centrala arbetena är *Beskrifning om RUNÖ i Liffland* utgiven af Fredric Joachim Ekman, Kapell. Adj. i Tavastehus, Ph. D:r, tryckt 1847 och *RUNÖ*, folklivet i ett gammalsvenskt samhälle av Ernst Klein, tryckt 1924. *Russwurm* behandlar i sin bok *Eibofolke oder die Schweden an den Küsten Ehistlands und auf Runö* givetvis även Runölandet och runöbornas kultur och livsbetingelser. Dessa tre arbeten är av vetenskaplig art och ger oss inte så mycket av runöbons egen upplevelse av verkligheten runt omkring. Av denna art är också en del andra, smärre arbeten, uppsatser i tidskrifter och vetenskapliga periodica, med inriktning på speciella sidor av runöfolkets kultur, historia och antropologi.

Av annat kynne är Adelaide Schantz bok *ÖN*, en samling skisser från författarinnans tid som prästfru på ön. Det är det levande livet med menige man i helg och söcken som här skymtar. Men den allsidiga skildringen av hur runöborna upplevde sin ö, sitt arbete, sin söndag, hur den som kom utifrån upplevde detta säregna samhälle tillsammans med dess invånare — den skildringen har först nu kommit med Gunnar Schantz bok *"RUNÖ. Minnen som agronom och präst"*. (Sthlm 1967. Pris 24:—, inb. 30:—.)

Gunnar Schantz lärde känna Estland när han som agronom 1913 kom till Wieck för att tillträda en befattning som chef för en kontrollförening och stationerades på det Uexküllska majoratsgodset Schloss Alt Fickel (Vana Vigala). Han ägnar tioalets Baltikum och Baltikums historia några sidor för att insätta läsaren i miljön och redogör därefter för sin agronomtid i Estland, med huvudvikten lagd på personer och upplevelser.

Bokens huvudtema, Runö, tas upp sedan författaren berättat om sin återkomst till Sverige och sin prästvigning. 1918 hade han lämnat Estland och 1923

återvände han, nu med destination Runö och med ärkebiskop Nathan Söderbloms välsignelse och lyckönskan till givande gärning på det nya arbetsfältet. När han landsteg på Runö hade han i sällskap Ernst Klein, då amanuens vid Nordiska Museet, och Gösta Selling, då ung student, sedermera Sveriges riksantikvarie.

Så kastas läsaren omedelbart in i runölivet. Vi får följa prästen i hans arbete, vi får vara tillsammans med runöborna på havet, på åkern, på bystämman, vi upplever deras kärlek till ön, till traditionen och tron. Ett fängslande kapitel skildrar årscykeln i det lilla samhället, människornas verksamhet och reaktioner mot bakgrund av det mäktiga havet, den förlamande vintern, den spelande, glittrande, betagande sommaren i byn, vid stränderna, i den mäktiga tallskogen. Men vi möter också gång på gång personliga öden, får leva med i ömsom roande, ömsom tragiska episoder.

En samtida krönika får läsaren, han förs till den gamla träkyrkan. Ett utdrag ur Runö församlings herdaminnen — till en del byggande på Ekmans uppgifter — ger en fängslande inblick i församlingens historia och förhållandet mellan präst och församlingsbor. Något fristående lämnas två korta levnadsskildringar: hertig Wilhelms av Kurland-Semgallen och Elsa af Kullbergs. Dessa båda hade märklig anknytning till Runö.

Slutkapitlet "Och dess plats vet icke mer därav", Psalt. 103:16 är en gripande, djupt tragisk skildring av slutet, det definitiva, då Runö — det gamla svenska samhället — efter vändorna under krigets mord och förödelse upphörde att existera i den form som lockat och tjustat så många och som utgjort ett säreget samhälle, ett unicum mitt i Rigaviken.

Gunnar Schantz bok är ledigt skriven, med inlevelse i och förståelse för det samhälle där han verkade som präst — och även som rådgivare i jordbruksfrågor. Den är spännande och älskvärd — och många har tillsammans med runöborna själva anledning att vara tacksamma för att denne Runö-herdes minnen har kommit på pränt i denna form. *Edvin Lagman*

Skepparen Johannes Fulkan ombord på sitt fartyg. Gräddö 1944.

Foto Manfred Ohlson

BERÄTTELSE

över verksamheten inom föreningen Svenska Odlingens Vänner från årsmötet 1967 till årsmötet 1968.

Styrelsen har under det gångna verksamhetsåret haft följande sammansättning:

ordförande: Elmar Nyman,
ledamöter, valda för tiden intill årsmötet 1970: Viktor Aman, Lars Broman, Edvin Lagman och Anders Lindkvist,
till årsmötet 1969: Richard Aman, Einar Hamberg, Alfred Heldring och Johan Vallin,
till årsmötet 1968: Hugo Mickelin, Ivar Poëll och Albert Vesterby.

Styrelsen har inom sig utsett till vice ordförande Edvin Lagman, sekreterare Viktor Aman, skattmästare Lars Broman och klubbmästare Albert Vesterby.

Föreningens revisorer har varit Emil Lindkvist och Ivar Stahl med Anders Sarberg och Marta Appelbom som suppleanter.

Styrelsen har under verksamhetsåret hållit tre protokollförda sammanträden.

Antalet föreningsmedlemmar har varit omkring 400.

Föreningens tidskrift Kustbon har under år 1967 utkommit med fyra nummer. Som ansvarig utgivare har föreningens förre ordförande Edvin Lagman under året efterträtt av nuvarande ordföranden Elmar Nyman, som också redigerat tre nummer av tidskriften; det första numret redigerades av Viktor Aman. Redaktionssekreterare har varit Lars Broman. Antalet prenumeranter var omkring 1450. Serien Bygdens ansikte har avslutats under verksamhetsåret.

Föreningens årsmöte hölls söndagen 20 augusti i Baggen-salen, Saltsjöbaden. 44 medlemmar deltog i årsmötet jämte ett stort antal andra estlandssvenskar. — En epok i föreningens utveckling närmar sig sitt slut. Betingelserna för verksamheten har småningom förändrats, och styrelsen framlade förslag till nya stadgar, som bättre skulle motsvara ändrade förhållanden och nya verksamhetsformer. Ärendet skulle tas upp på nästa årsmöte för avgörande.

Den efter årsmötet följande hembygdssdagen inleddes av föreningens ordförande. Dagens föredragshållare var förre folkskolläraren Erik Thomsson från Höbring, som i fyrtio år bott i USA. Talaren berättade minnen från det stora landet och uppehöll sig särskilt vid de utvandrade estlandssvenskarnas sparsamma förbindelser sinsemellan. Föredraget inramades av gemensam sång. Alexander Samberg framförde hälsningsord, och programmet avslutades som vanligt med Modersmålets sång. — Runar Grenfeldt spelade till dans. Klubbmästaren och lokalvärden hade lyckats väl med anordningarna. En frivillig insamling täckte föreningens ekonomiska utlägg för dagen.

Föreningens höstsamkväm ägde rum lördagen 11 november i den traditionella samlingslokalen i Margaretaskolan på Adolf Fredriks kyrkogata. Kvällens tema var Odensholm, som presenterades på tre sätt: uppläsning av adelsdamen A. Wrangells berättelse från ett besök 1907, Elmar Nymans berättelse om släktens och hans egna förbindelser med ön och holmbon Erik Stavas' intressanta bildsvit med kommentarer. Mellan avsnitten spelade Bo Stenholm piano. Samkvämet var som vanligt talrikt besökt.

Arbetet på tredje delen av En bok om Estlands svenskar har fortskridit, och boken torde föreligga färdig under loppet av det kommande verksamhetsåret.

Föreningens inkomster har bestått av medlemsavgifter, av överskott från föreningens publikationer, behållning från föreningens samkväm samt av räntor. Verksamheten har under år 1967 lämnat ett överskott på kr 1.557:66 mot kr 4.173:51 under närmast föregående år. Balansräkningen 31 dec 1967 slutar på kr 24.331:14 mot kr 25.877:75 föregående år.

Föreningen har genom sina styrelsemedlemmar låtit sig representeras vid olika tillfällen. Genom Lars Broman och Hugo Mickelin har föreningen varit representerad i styrelsen för stiftelsen Kustbohemmet. Av betydelse har även de goda förbindelserna med Riksföreningen och dess Estlandsutskott varit.

Föreningens och Kustbons adress har varit Eknäsvägen 2, Stockholm K.

Slutligen vill styrelsen till alla, som främjat föreningens verksamhet, framföra sitt varma tack.

Stockholm i maj 1968.

Styrelsen

Estlandssvenskarnas kulturförening "Svenska Odlingens Vänner"

Vinst- och Förlusträkning 1967.

Kostnader:

Omkostnader	19.370: 67
Omkostnader En bok om Estlands svenskar	3.979: 80
Skatter	321: —
Årets vinst	1.557: 66
	<u>25.229: 13</u>

Intäkter:

Medlemsavgifter	23.634: 38
En bok om Estlands svenskar	521: 15
Räntor	1.073: 60
	<u>25.229: 13</u>

Balansräkning den 31 december 1967

Tillgångar:

Kassa	4: 79
Postgiro	3.494: 95
Bankräkning	20.831: 40
	<u>24.331: 14</u>

Skulder:

Insamlade medel	22.618: 73
Diverse Personer	154: 75
Vinst under året	1.557: 66
	<u>24.331: 14</u>

Stockholm den 25 januari 1968.

*Elmar Nyman
Lars Broman*

Andreas Stahl

70 år

Om jag inte missminner mig var det en höstkväll 1918 i Baltischport som jag första gången träffade Andreas Stahl. Vem av oss kunde då ana att vi fr. o. m. hösten 1922 för flera år framåt skulle bli seminariekamrater i det långt avlägsna Nykarleby i Finland. Finlandstiden var en mödornas och ibland också umbärandenas tid, men vem skulle ha velat vara denna tid förutan! "Vi sjungit i dess vår"!

I juni 1927 lämnade Andreas Stahl seminariet med folkskollärardiplom på fickan och anställdes omedelbart vid svenska folkskolan i Reval — först som lärare, snart också som skolans föreståndare. Han blev Reval trogen ända till uppbrottet 1944.

Andreas Stahl var en mångbetrodd man: ordförande i kyrkorådet i S:t Mikaelsförsamlingen i Reval, sekreterare i Svenska Odlingens Vänners centralstyrelse, under en följd av år Kustbons redaktör, utgivare av Almanack för estlandssvenskarna etc. Under hans tid i kyrkorådet kom kapellbygget på Nargö att fullbordas, församlingslokalerna i Reval att renoveras, läsrum att inredas i församlingens fastighet osv.

I Sverige fick Andreas Stahl liksom hans kolleger från det svenska Estland än en gång sätta sig på skolbänken. Efter avlagd folkskollärarexamen i Uppsala tjänstgjorde han först vid Knutby skola i Roslagen och därefter på Hallö och i Äryd i Blekinge. 1963 avgick han med pension och har nu sitt hem i Skåne i det idylliska Lomma.

"Jag har varit okänslig för tidens flykt och icke räknat dagarna och timmarna utan endast huru mycket jag hunnit uträtta under dygnets ljusa timmar". Citatet synes fullt tillämpligt på Andreas Stahl. Fortsatta studier, fiske, båtbyg-

Svenskhetens

förkämpe

Mitt språk! Bland snåren och hulten

På Nuckös sandiga strand,

Där kuvad och trasig och svulten

Och glömd av sitt fosterland

Än åbon med trohet bevarar

Sitt fäderneärvda mål,

Där såg jag med tårade ögon

Din seghet, din kraft av stål.

Vilhelm Lundström

(i Kustbon 1919: 9)

Vid Stockholms universitet har filosofie licentiatexamen i nordiska språk avlagts av Herbert Lagman från Rickul. Hans avhandling bär titeln "Språklig interferens. Principstudier över låneelement i estlandssvenska mål." Författaren behandlar i första hand det estniska lånegodset och påvisar därvid särskilt det starka inflytandet på ordförråd och syntax. Men han konstaterar också, att interferensen är ömsesidig; i gränsområdena mellan svenskt och estniskt har även estniskan rönt påverkan från svenskt grannspråk.

Licentiat Lagman har tilldelats doktorandstipendium och kommer at utvidga sina undersökningar även till det tyska och ryska inflytandet på de estlandssvenska dialekterna.

*

Vid folkskoleseminariet i Kalmar har folkskollärarexamen avlagts av Sven-Olof Seffers från Slite, Gotland.

geri och annan verksamhet har säkert många gånger ställt honom inför problemet hur få tiden att räcka till. Hårtill kommer att jubilarerna också är en flitig skrivare av brev, där han avslöjar sin självständighet och stora beläsenhet. Latinet har blivit pensionärens hobby. "Vos exemplaria prisca diurna versate manu, versate nocturna" (I böcker från fordom bläddren med daglig hand och bläddren med nattlig därjämte).

Så har jag skrivit detta icke för att prisa utan för att överrätta en blomma till Andreas som tack för de många gemensamma åren! Lycka till för kommande innehållsrika år!

Alexander Samberg

Gunnar Bengtström

In memoriam

Den 13 februari kom uppbrottsorder till predikanten Gunnar Bengtström från Kyrkslätt, Finland. Han blev 83 år gammal. Gunnar Bengtström — smeden från det svenska Finland — var en av de många förkunnare från Sverige och Finland som under mellankrigsperioden besökte de svenska bygderna i Estland. Med sin enkla och rättframma förkunelse och med sin sång som han själv beledsagade på gitarr läste han upp många stängda hjärtan.

Gunnar Bengtström representerade inte något visst trosamfund. Hans stora idé var "de må vara ett". Han var en sann ivrare för de kristnas enhet. Bengtströms villa i Kyrkslätt hette Karmel. De tre orden "Gud ser dig" stod på väggen som vette mot landsvägen. När ryssarna 1944 flyttade in i Porkala-området fick även familjen Bengtström lämna sitt kära Karmel. 1956 kunde de återvända — men inskriptionen hade då avlägsnats av hyresgästerna.

Tre dagar före sin död skrev Gunnar Bengtström ett brev till undertecknad. Brevet vidarebefordrades av den bortgångnes dotter Keckan och slutar med orden: "Är trött och har svår hosta. Slutet blir dock hälsa eller himmelsfärd. Hälsa alla kära vänner". Dottern tillägger för sin del: "I stor frid gick han in i den eviga världen. Sista dagen skrev han ännu i sin dagbok: 'Håll mig under dina ögon, förlåt alla fel och synder i Jesu namn.'"

Gunnar Bengtströms bortgång uppmärksammades i ett flertal tidningar. Det var en fullsatt kyrka som den 24 februari bevistade jordfästningen av denne färgstarke personlighet, en väckelsekämpe med resning och originalitet.

Herman Nyman

Möten för Estlandssvenskarna i Immanuelskyrkan, Tulegatan 3, Stockholm

Lördagen den 14 sept. 1968 kl 18

Samkväm med kaffeservering

Pastor Nils Mjönes berättar om sin resa i Israel.

Föredraget illustreras med ljusbilder.

Pastor Johanson med Fru kommer att delta.

Söndagen den 15 sept. kl 15

Predikan av Pastor Arthur Johanson.

Alla hjärtligt välkomna.

Döda

Fru Katarina Dreijer, född Mikkos den 18 mars 1894 på Runö, avled den 10 mars 1968 på Singö.

Fru Katarina Gärdström, född Nordbäck den 17 juli 1895 på Ormsö, avled den 26 febr. 1968 i Huddinge.

Lars Gärdström, född den 24 juli 1915 på Ormsö, avled i febr. 1965 i Huddinge.

Arnold Andreas Ketta, född den 29 aug. 1899 i Reval, avled i Toronto, Canada.

Änkefru Anna Lindström, född Mihkels den 20 okt. 1884, avled 25 jan. 1968.

Änkefru Mina Murman, född Ahlström den 7 mars 1897 på Ormsö, avled den 21 febr. 1968 i Nykvarn.

Anders Svahn, född den 13 dec. 1896 på Ormsö, avled den 16 april 1968 i Stockholm.

Vår älskade son
vår käre broder

Bo Göran Beckman

*24/8 1947

insomnade stilla i dag efter ett långt och tåligt buret lidande. Djupt sörjd och saknad av oss, mormor, övrig släkt och vänner.

Farsta 2/5 1968.

**Edit och Karl-Erik
Jan Leif
Einar och Maj-Britt
Åsa**

Sakta kom döden,
den kom som en vän,
Han tog Dig vid handen
och förde Dig hem.

Min älskade Make
vår käre Far
Farfar och Morfar

Anton Brandt

*2/1 1887

har i dag lämnat oss alla i
sorg och saknad.

Klippan den 26/3 1968.

**Lovisa
Barn och barnbarn
Släkt och vänner**

Ett hjärta av godhet har slutat
att slå
Den eviga vilan har kommit
Oändlig är saknaden, bitter och
stor
Dock finnes en tröst, Du sover i ro.

Min älskade make

Viktor Brus

*21 sept. 1903

har i dag hastigt lämnat
mig, syster, övrig släkt
och vänner i djupaste
sorg och saknad.

Farsta den 28 mars 1968
Lilly

Ditt hem som Du älskat,
där blommor har spirat,
Det lämnar Du nu för en skönare
värld.
Den tomhet jag känner kan ord
ej beskriva.
Hav tack för all kärlek och lyckliga
år.

Vår kära
Gertrud Ahlkvist

född den 27/9 1886 på
Ormsö, insomnade stilla den 23/3
1968 på
Danderyds Sjukhus.
Sörjd av Släkt och Vänner

Den som korset tåligt bär
Han med kronan prydes där
Och får bo hos Jesus kär,
uti fröjd evinnerlig.

Vår kära Mor
Mormor och Farmor

Lisa Luks

*5 april 1877
insomnade lugnt och stilla i tron
på sin Frälsare.
Sörjd och saknad av oss,
övrig släkt och många vänner.
Eskilstuna den 12 mars 1968.

**Jakob och Marta
Nikolai**

**Elisabet och Sven
Alfred och Rosa
Adolf och Maud
Barnbarnen
Barnbarnsbarn**

Kära lilla Mamma nu är Din
strävan slut,
All smärtan den är borta Och du
får vila ut
För allt vi vill Dig tacka, För
kärlek rik och stor
För omsorg och all möda, Tack
kära lilla Mor
Far har räckt ut handen Mor har
fattat den
På den andra stranden har ni
mötts igen.

Vår kära Faster

Anna Granberg

*19 jan. 1874 på Nuckö
har lämnat oss.
I ljst och tacksamt minne
bevarad.

Habo 21 april 1968.

**Pauline och Johannes
Syskonbarn och familjer**

Och själen längtar till det land,
där Herden på en fredad strand
församlar spridda hjorden.

Vår kära

Juuli Fulkan

*8 nov. 1889

har i dag efter en lång tids
sjukdom stilla insomnat.

Trästa den 9 febr. 1968.

Syster Maria
Svägerskor samt övrig släkt
och vänner.

Så älskade Gud världen,
att han utgav sin enfödde Son,
på det att var och en som tror
på honom
skall icke förgås, utan hava evigt
liv.

Vår lilla kära Mor
Mormor och Farmor

Katarina Sandell

*1/1 1880

har i dag stilla insomnat.
Innerligt sörjd men i ljst och
tacksamt minne bevarad av oss,
släkt och vänner.

Stockholm den 18/3 1968.

**Maria och Bengt
Alma och Nils
Edvin och Edit
Anders och Greta
Lars och Susanne
Hans**

Far har räckt ut handen
Mor har fattat den
på den andra stranden nu de
mötts igen.

Min älskade Make
vår käre Bror,
Farbror och Morbror

Tomas Sjöström

*14/4 1893

har i dag flyttat till sitt
himmelska hem.

Sörjd och saknad av oss,
släkt och vänner.
Kustbohemmet,

Ramsö den 11 mars 1968.

AGNETA
Lars och Katarina
Syskonbarnen

Låt ankar falla! Jag är i hamn.
Farväl I brusande vatten!
Jag kastar mig i min Herres famn,
Han som mig hjälpt genom nat-
ten.
Jag gamla älskade röster känner,
och där jag återfår mina vänner
I evighetens ljusa land.

Min älskade Make,
vår käre Far
Morfar och Farfar

Eduard Pöhl

*13/1 1894

har i dag stilla insomnat
i tron på sin Frälsare.
Sörjd och saknad av oss,
övrig släkt och vänner.

Lidingö 21 april 1968.

ALIDE
ALBERT och EDIT
Helena
MELITA och UNO
Charles Mona

Herren är min herde,
mig skall intet fattas
han låter mig vila på
gröna ängar;
han för mig till vatten
där jag finner ro.

Vår kära
Syster och Faster

Katarina Wennberg

*20 augusti 1892

har i dag lämnats oss,
övrig släkt och vänner i
djup sorg och saknad.

Stockholm 25 mars 1968

ANDERS
JOHAN och SIGNE
ALMA
Syskonbarnen

Sakta kom döden, den kom som
en vän,
Han tog Dig vid handen och för-
de Dig hem.

Bemärkelsedagar

95 år

Gertrud Rönnblom, född Beckman den 2 juli 1873, Ormsö

90 år

Katarina Rönnberg, född Enkel den 2 aug. 1878, Ormsö

85 år

August Fredrik Schmidt, född den 10 juli 1883, Nargö

August Söderström, född den 23 aug. 1883, Rågöarna

Kristian Vesterman, född den 24 sept. 1883, Rickul

80 år

Maria Beckman, född Lindkvist den 7 juli 1888, Ormsö

Adolf Ambrosen, född den 11 juli 1888, Nargö

Maria Vesterbusch, född Stenberg den 14 juli 1888, Rickul

Agneta Alros, född den 23 juli 1888, Ormsö

Lena Mählberg, född Åkerman den 29 juli 1888, Rickul

Alexander Blomberg, född den 3 augusti 1888, Rickul

Eva Hamberg, född Granberg den 11 augusti 1888, Rickul

Ottilia Kiho, född Eiche den 19 sept. 1888, Kegel

Lovisa Strömkvist, född Brunberg den 28 sept. 1888, Rickul

75 år

Paul Blomberg, född den 11 juli 1893, Rickul

Julius Zeisig, född den 13 juli 1893, Vippal

Gertrud Liljeros, född den 19 juli 1893, Ormsö

Alfrida Emilia Lindqvist, född Hallberg den 23 juli 1893, Reval

Alide Sekobon, född den 26 juli 1893, Nuckö

Erik Vesterman, född den 7 aug. 1893, Rickul

Anders Fält, född den 9 aug. 1893, Ormsö

Anders Jonell, född den 12 aug. 1893, Ormsö

Maria Erkas, född Sülle den 23 aug. 1893, Odinsholm

Maria Kreek, född Blees, den 24 aug. 1893, Hapsal

Eduard Tammerman, född den 29 aug. 1893, Korkis

Alexander Dyrblom, född den 2 sept. 1893, Nuckö

Johannes Espling, född den 6 sept. 1893, Rågöarna

Ida Österberg, född Engbusk den 8 sept. 1893, Reval

Julius Elfvingren, född den 12 sept. 1893, Rågöarna

Johann Friedrich Kimberg, född den 14 sept. 1893, Riga/
Hapsal

Ida Engbusk, född den 16 sept. 1893, Nuckö

Maria Grundsten, född Öman den 19 sept. 1893, Ormsö

Karl Pikner, född den 23 sept. 1893, Ormsö

70 år

Maria Söderkvist, född Sjöman den 8 juli 1898, Ormsö

Hans Öman, född den 8 juli 1898, Ormsö

Eduard Tui, född den 9 juli 1898, Nuckö

Lars Grundström, född den 22 juli 1898, Ormsö

Johannes Klanberg, född den 22 juli 1898, Nuckö

Anders Förberg, född den 25 juli 1898, Ormsö

Maria Alström, född Blomkvist den 29 juli 1898, Ormsö

Alexander Hallek, född den 30 juli 1898, Asuküla

Sander Aavik, född den 6 aug. 1898, Ösel

Voldemar Erkas, född den 6 aug. 1898, Odinsholm

Anton Hamberg, född den 7 aug. 1898, Rickul

Pauline Stenberg, född Blomberg den 15 aug. 1898, Rickul

Herman Heyman, född den 16 aug. 1898, Rickul

Magdalena Nordgren, född Ellerbusk den 21 aug. 1898, Runö
Maria Freiman, född Kibus den 23 aug. 1898, Nuckö
Leontine Vesterblom, född Brun den 23 aug. 1898, Odinsholm

Maria Bäckman, född Alström den 26 aug. 1898, Ormsö
Elisabeth Söderholm, född den 27 aug. 1898, Nuckö
Maria Treiberg, född Klingberg den 27 aug. 1898, Rickul
Alexander Koinberg, född den 29 aug. 1898, Rickul
Linda Alexandra Pihlberg, född den 29 aug. 1898, Reval
Sofia Schönberg, född Brunberg den 4 sept. 1898, Rickul
Herta Ahman, född Toom den 6 sept. 1898, Dorpat
Villiam Gottfrid Lindström, född den 9 sept. 1898, Hapsal
Hans Vahlberg, född den 11 sept. 1898, Ormsö
Isak Passvik, född den 12 sept. 1898, Runö
Agneta Grundström, född Slät den 27 sept. 1898, Ormsö
Elisabeth Enggrön, född Lindgren den 29 sept. 1898, Rågöarna

60 år

Eduard Johannes Kanna, född den 19 juli 1908, Hapsal
Robert Vesterblom, född den 24 juli 1908, Nuckö
Rosette Vesterholm, född den 10 aug. 1908, Rickul
Eduard Koinberg, född den 14 aug. 1908, Nuckö
Kristina Grönberg, född den 16 aug. 1908, Hapsal
Hilda Kermes, född Stavas den 1 sept. 1908, Odinsholm
Anna Merimaa, född den 1 sept. 1908, Pärnau
Helmi Sandvik, född Voksepp den 3 sept. 1908, Vippal
Fridolf Grenman, född den 10 sept. 1908, Vippal
Hildegard Hallek, född Heldring den 10 sept. 1908, Asuküla
Magda Sööder, född Bachman den 16 sept. 1908, Reval
Alide Hamberg, född Koinberg den 17 sept. 1908, Rickul
Maria Broman, född Lilja den 26 sept. 1908, Ormsö
Oskar Luks, född den 26 sept. 1908, Rickul
Alexander Hamberg, född den 28 sept. 1908, Rickul

50 år

Alma Vesterblom, född Zeisig den 4 juli 1918, Nuckö
Harald Johan Luther, född den 10 juli 1918, Hapsal
Ivar Stahl, född den 12 juli 1918, Rickul
Hans Kannel, född den 15 juli 1918, Hapsal
Alide Vesterman, född Pesla den 16 juli 1918, Narva
Regina Klesty, född Rodi den 19 juli 1918, Reval
Eveline Vahur, född Janberg den 23 juli 1918, Vippal
Hans Appelblom, född den 24 juli 1918, Ormsö
Hans Selin, född den 25 juli 1918, Ormsö
Gertrud Sjöman, född Beckman den 27 juli 1918, Ormsö
Erik Oebius, född den 1 aug. 1918, Reval
Johan Fagerros, född den 3 aug. 1918, Ormsö
Osvald Valter Linneberg, född den 15 aug. 1918, Rickul
Elfrida Margareta Mählberg, född Söderholm den 19 aug. 1918, Nuckö
Alvin Isberg, född den 24 aug. 1918, Nuckö
Emil Luks, född den 26 aug. 1918, Rickul
Igor Tisman, född den 27 aug. 1918, Reval
Voldemar Ahlberg, född den 10 sept. 1918, Rickul
Emil Häggblom, född den 12 sept. 1918, Ormsö
Anders Nordbäck, född den 13 sept. 1918, Ormsö
Herman Kabe-Rosen, född den 17 sept. 1918, Reval
Ariadne Hanko, född Pedak den 23 sept. 1918, Dorpat
Astrid Ungersson, född den 25 sept. 1918, Narva
Albert Jöers, född den 29 sept. 1918, Nuckö